

AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

LİBYA VE 'DEĞERLER AVRUPASI'

Deniz ALTINBAŞ

Blog No: 9
02.03.2011

Orta Doğudaki hareket, özellikle de Kaddafi'nin pes etmemesi nedeniyle uzayan Libya ayaklanması Avrupa açısından ele alındığında Türkiye için önemli dersler içeriyor. Türkiye, her ne kadar Avrupa ülkelerinin sadece kendisine karşı ikiyüzlü davrandığını düşünse de, bu davranış biçiminin Türkiyeden değil Avrupadan kaynaklandığı ortaya konmalı. Diğer bir ifadeyle, Türkiyenin eleştirdiği ve rahatsız olduğu hareketler Türkiye nedeniyle değil, çifte standart Avrupaya ait bir özellik olduğundan Avrupa nedeniyle var olan bir tutum biçimi. Avrupanın Orta Doğudaki olayları □ demokratikleşmeye yönelik olması sebebiyle □ kutluyor olması, bu uğurda ölen insanlar için de □ insana verdiği önem sebebiyle □ üzüntü duyuyor olması gerekirdi. Ancak Avrupanın Libya ile ilgili endişelerinin farklı olduğu görülüyor. Örneğin, Libyadaki halkın öldürülmesinden çok, mültecilerin akın etme tehlikesi ile ilgileniyor. Sadece Libyadan gelebilecek mülteci sayısının 300.000 olabileceği ileri sürülüyor. Halbuki, insan haklarının beşiği olan Avrupada insan hayatından daha değerli başka bir şeyin olmaması gerekirdi. Avrupanın bir başka endişesi petrol fiyatlarının yükselmesi. Avrupadaki rafineriler düşük kaliteli petrolü rafine edemediklerinden Libyadaki tatlı petrol denilen yüksek kaliteli petrolün sürekliliği önemli. Petrol ve doğal gaz gibi kaynaklara sahip olanların demokrasiden ve istikrardan uzak ülkeler olması Avrupa açısından büyük şanssızlık. Orta Doğu ve Afrika gibi sıkıntılı bölgelere; Rusya, İran, Cezayir gibi güvenilmesi güç ülkelere olan bağımlılığın azaltılarak Norveç gibi daha kendilerinden olan ülkelere bağımlı olmanın riski daha düşük görünüyor. Önümüzdeki dönemlerde Avrupanın petrol aldığı ülkelerde daha fazla çeşitliliğe gitmesi beklenebilir. Kaç kişinin, nerede, nasıl öldüğünden çok petrol fiyatları şu an için daha önemli görünüyor. Bahreyndeki kıpırdanmaların, her zaman yedekteki petrol tedarikçisi olarak görülen Suudi Arabistana sığmaması, petrolde bu ülkelere bağımlı olan devletler için büyük bir felakete dönüşebilir. Kaddafiyi önce ortadan kaldırmaya çalışan Batı, daha sonra kendisi ile

işbirliğine gitme yolunu seçti. Libyanın diplomatik izolasyonuna son verme kararından sonra Libya lideri Muammer Kaddafiyi kabul eden ilk Batılı ülke Fransa oldu. 2003 yılında Batılı petrol şirketleri Libya ile iş yapmaya başladı. Bu döneme kadar insan hakları, yolsuzluk ve demokratikleşme gibi alanlarda Libyada Avrupa yolunda hiç bir gelişme olmadı. Aksine, Kaddafi rejiminin baskısı insanları giderek daha fazla ezmeye başladı. Sarkozy ile Kaddafi 2007 yılında görüştüklerinde Fransız lider Libyadan insan hakları alanında ilerleme göstermesini istediğini söylemiş, ancak Kaddafi ertesi gün verdiği röportajda insan hakları konusunun gündeme gelmediğini söylemişti. Bu skandal Avrupa için hiç sorun teşkil etmedi. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya gibi Avrupa Birliğinin (AB) en büyük ülkeleri Kaddafi ile görüşüp iyi ilişkiler kurdular ve tatmin edici, iyi anlaşmalar yaptılar. Kaddafi, en başından beri hep aynı tarzını sürdürüp, değişmemesine rağmen. Adam kaçırmak, hatta adam öldürmek, uluslararası teröre destek vermek gibi davranışları her zaman vardı. Ama bir süre sonra bu durum Batı tarafından önemsenmemeye başlandı, çünkü para getirecek ilişkiler kuruldu. Kazananlar Kaddafi ve onunla işbirliği yapan Batılı ülkeler oldu, kaybedenler ise her zamanki gibi sömürülen ülkenin sıradan halkı. Bu noktada, Türkiye, komşusu İran ile fazla sık görüştüğünde Batının ayağa kalktığını da hatırlatalım. Avrupanın insan hakları ve demokrasiden uzak olan ülkelerle iş ilişkisine girmediği düşünülse de, bu yaklaşım doğru olmadığı gibi mantıklı olmaktan da uzak. Çünkü Batı için istikrar önemlidir. İstikrar, gücün bir tek yöneticide uzun süreli bir şekilde toplanması durumunda gerçekleşir. Anlaşmalar bu yönetici ile yapılır; her dört ya da beş senede bir değişecek olan hükümetlerle yeniden masaya oturulması ve mevcut iyi anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi istikrarlı olmaktan uzak bir durum. Üstelik hükümetler tek bir kişiden oluşmaz. Böylece kişisel ilişkilerin sürdürülmesi zorlaştığı gibi, eğer varsa yolsuzlukların da su yüzüne çıkma olasılığı artar. Sonuçta, istikrar kârlı işler için gereklidir ve istikrar için baskı rejimleri, anti-demokratik yönetimler, insan hakları ihlalleri ve yolsuzluklar göze alınmalıdır. Avrupa ülkelerinin diktatörlerle iş yapmayı içeren kendi değerleri ile bağdaşmayan bu politikaları nedeniyle tüm Avrupalı insanları sorumlu tutulamaz. Bu siyasi tercihler sonuçta liderler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin Kaddafi ile Sarkozy görüştüğünde Fransada sadece insan hakları örgütleri değil, siyasetçiler bile büyük tepki göstermişlerdi. Sarkozynin insan haklarından sorumlu kendi bakanı dahi, Kaddafi, ülkemizin terörist olsun olmasın herhangi bir liderin suçlarının kanını temizleyebileceği bir paspas olmadığını anlamalıdır şeklinde konuşmuştu. Sosyalist lider François Hollande Sarkozynin uluslararası terörizme onay veren bir devlet başkanını davet etmiş olduğunu ifade ederken merkez sağda yer alan François Bayrou ise daveti şoke edici sözleriyle değerlendirmişti. Bugünkü duruma bakıldığında, Libyanın iç savaşa sürüklenmesi ülke için bir felaket olabilir ama bazıları için iyi bir fırsat. Nitekim Avrupalı silah tacirleri bölge ülkelerine silah satabilmek için birbirleriyle yarışıyorlar. ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi dünyanın en büyük demokrasi ve barış yanlısı ülkeleri bu yarışta başı çekiyor. En büyük alıcılar da İran, Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler. Libyaya silah satışında ise İtalya, Malta, Almanya, Fransa ve Belçika gibi yine insan yaşamına en fazla değer veren ve bunun sonucu olarak da insan haklarını en fazla savunan ülkeler geliyor. Kaddafi, İtalyayı isyancılara silah tedarik etmekle suçlamıştı. Libya liderinin söylediklerinin çoğu saçma olsa da bu iddiasının doğru olma olasılığı mümkün. Kaddafinin kullandığı silahlar, Türkiyeye hayatlarından endişe ettiği için teröristleri bile iade etmekten çekinecek kadar insan

haklarına düşkün olan Belçika yapımı. Bu arada AB, artık Libyaya silah satışının askıya alındığı açıklamasını yaptı. Silah ambargosu tartışması Çin için de yapılmıştı. Almanya ve Fransa gibi silah satıcısı ülkeler ABnin Çine uyguladığı silah ambargosunun kaldırılmasını savunuyorlar. O silahların ülke içinde demokrasi ve insan hakları isteyenlere karşı kullanılacağı ihtimali, silah satışlarından elde edilecek olan kârdan önemli değil. Ancak Çinin silahlanmasından endişe eden ülkeler de var. Sonuç olarak ABnin Çin üzerindeki silah ambargosu hâlâ 1989 olayları gerekçe gösterilerek sürdürülüyor. Kaddafi, kendi insanlarına daha bir şey görmediniz derken AB ülkeleri yaptırım uygulamanın öyle hemen karar verilecek bir mesele olmadığını söylüyorlar. Türkiye, teröristlerden birinin tutukluluk süresini uzatsa, hapiste bulunan terörist başı hasta olsa AB, kınama, aşağılama, tehdit ve yaptırım hazırlama konusunda hızlı bir şekilde ortak karar alabiliyor. Financial Times yazarı David Gardner, yazısında Avrupalı liderler zorbalara sarılırken hâlâ Türkiyeye yan gözle bakabiliyorlar şeklinde bir ifade kullandı. Wall Street Journal ise Sarkozynin danışmanlarından birinin Türkiyenin AB sürecini engellemekle ve Orta Doğudaki anti-demokratik rejimleri desteklemekle acaba hata mı yaptık? şeklindeki sözlerine yer verdi. AB, çıkarlarının bol olduğu Libyaya yaptırım kararını bir türlü veremedi. 27 üyeli ABnin 25 üyesi Kaddafiye yaptırım uygulanmasına zaten itiraz ediyordu. ABnin zorlanarak da olsa ortak olarak yapabildiği tek şey kınama mesajı yayınlamak oldu. Bunun da pek bir değeri bulunmayan göstermelik bir hareket olduğunu, Avrupalıların bir yandan teröristleri kınarken diğer taraftan onlara destek sağlamalarından biliyoruz. Hatta, kınama mesajı yayınlanırken İtalyan lideri Berlusconi'nin Kaddafiye arayıp göstericilerin kullandığı silahların İtalyan olmadığını söyleyerek neredeyse özür dilediği ileri sürülüyor. 2007 yılındaki Kaddafi-Sarkozy görüşmesinde Libya lideri insan haklarından söz eden bir ülkedeyiz. Ancak insan hakları konusunda konuşmadan önce ülkedeki göçmenlerin tamamı bu haklara sahip midir ondan emin olmak gerekir şeklindeki sözleri ile Sarkozyyi utandırmış, ancak yapılan anlaşmalar Sarkozynin kızıp tepki göstermesini engellemiştir. Nitekim, Başbakan François Fillon, Fransa ruhunu satmıyor sözleriyle Libya liderinin davet edilmesini savunmuş; Sarkozynin en yakın danışmanlarından Claude Guéant ise, iş anlaşmalarının gerçek olduğunu belirterek şunu unutmayalım ki, bu anlaşmalar önümüzdeki beş yıl için 30.000 Fransıza iş güvencesi sağlıyor diyerek açıklama yapmaya çalışmıştır. Yine de tüm bu olanlar karşısında geç ve zor da olsa tedbirler alınabildi. Örneğin ilk tedbir AB-Libya ticaret görüşmelerini dondurması oldu. Dondurmasaydı, görüşmeleri kiminle, nerede ve ne zaman gerçekleştirirdi üzerinde düşünmeye değer bir konu. Silah ambargosu, Kaddafi ve yakınlarına yönelik seyahat yasağı ve mal varlıklarının dondurulması kararları, yüzlerce kişi öldükten ve Kaddafinin şansı azaldıktan sonra alındı. Çeşitli basın organlarında, ABnin Libyada askerî operasyona hazırlandığı yönünde iddialar yer aldı. Kınama mesajına bile katılmakta zorlananlar varken böyle bir müdahalede birlik olarak hareket etme ihtimali bulunmuyor. Risk almaktan korkan ve askerî kabiliyetini büyük oranda kaybeden Avrupa için Orta Doğu gibi bir bölgede askerî operasyonun hayata geçirilmesi imkansız. Aslında Batının bu bölgelerdeki krize müdahale etmemesi Batı açısından çok önemli. Hemen hemen tamamı eski sömürge olan bu ülkelerde Batı karşıtlığı, halk arasında hâlâ mevcut. Batının, halkın yanında yer alarak da olsa müdahale etmesi, Batıya yönelik şüpheli bir yaklaşıma neden olup diktatörleri daha kıymetli hale getirebilir. Orta Doğu ve Afrikada Batının taleplerine karşılık veren □ bir kısmı gerçekten canı olan - diktatörler desteklenmiş ve yaptıkları görmezlikten gelinmiştir. Ne zaman ki bu

diktatörler Batının sömürüsüne itiraz etmiş ya da Batı ile çatışmaya başlamıştır, işte o zaman Batı diktatörlere diktatör demıştır. Bu nedenle, diktatörler gittikten sonra ortaya çıkan yeni siyasi hareketlere Batı destek verirse halk yine şüphe duyabilecektir. Batı açısından, müdahale etmemek yine en doğru hareket gibi görünmektedir. Bu olaylardan çıkarılması gereken bazı dersler var. İtalya ve İspanyanın Libyada büyük yatırımları bulunuyor. Ancak aynı ülkeler ticaret konusunda Türkiye'ye şüpheli yaklaşabiliyorlar. Burjuvazi ile demokrasinin birlikteliğinin bir sebebi var: burjuvazinin amacı kâr elde etmek olduğundan, onun için özgürlükler, demokrasi ve istikrar gerekir. Risk alacağı için hesaplanabilir bir gelecek görmek ister. İş adamının haklarının kanunlarla güvence altına alınması gerekir. Libyanın tek adamla yönetilmesi istikrar olarak görülmüş olabilir ama ticaret için uygun bir ortam olmadığı açık. Türkiyenin ders çıkarması gereken konu, risk aldığı, iş yaptığı ülkelerdeki ortama daha fazla önem vermesi gerektiği. Türkiyenin ABden uzaklaşıp Doğusu ile yakınlaşması, özellikle de komşularıyla ilişkilerini geliştirmesi bir gereklilik. Ancak ekonomik alanda yine Avrupa, iş yapmak için hukuk ile sınırlanmamış olan ülkelere göre daha güvenli. Avrupa ülkeleri de bu olayların sonunda kendileri için bir ders çıkarmışlar. Dış politika alanında değişikliklere gitmeyi düşünüyorlar. Bunu, mali yardımları ve ilişkileri, meşhur demokratikleşme koşullarını daha katı bir şekilde kullanarak gerçekleştirmeyi planlıyorlar. İnsan hakları konusunda artık inandırıcılığını kaybetmiş olan Avrupanın hâlâ bu koşullardan bahsedebilmesi itibarını yerle bir edebilecektir. Daha da önemlisi, koşul uygulamadan mali yardım ve yatırım yapan Çin ve Hindistan gibi ülkeler varken, Avrupanın yaptırım ve iş yapabilme gücü kalmayacaktır. Nitekim Afrika ülkeleri Çin gibi koşulsuz yatırımcılar varken, ABnin, yine daha çok kendisine yarayacak serbest piyasa ekonomisine geçilmesi gibi şartlarını kabul etmiyor ve Avrupadan giderek uzaklaşıyorlar. Avrupanın içinde bulunduğu geriye gidiş dönemi, bu sertleştirilmiş koşullu dış politika ile daha da hızlanabilir. Bir grup Fransız diplomatın geçtiğimiz hafta Sarkozynin dış politikasına dikkat çekmek için Le Monde gazetesinde yayınladığı yazı aslında Fransa ile birlikte Avrupanın durumunu da değerlendiriyor: Avrupa güçsüz, Afrika bizden kaçıyor, Akdeniz bizimle konuşmuyor, Çin bizi yendi, Washington ise görmezden geliyor. Görünen o ki, AB bir kez daha bir kriz karşısında kendisi krize girdi. ABnin hâlâ dünyada meydana gelen olaylara ABD gibi hızlı tepkiler vermesini bekleyenler var. ABnin bir devlet değil, birbirinden farklı çıkarılara ve dış politika önceliklerine sahip 27 üyeden oluşmuş bir topluluk olduğunu unutmamak gerekir. Her ülkenin aynı olaya aynı tepkiyi göstermeyeceğinden yola çıkıldığında, ABnin hızlı tepki verememesinin anlaşılabilir olması gerekir. ABnin sorunu, artık giderek daha fazla sayıda Avrupalı entelektüel tarafından da kabul edildiği gibi çifte standartlarla hareket etmesi. Libya konusundaki bocalama görüntüsü bu durumu bir kez daha gözler önüne serdi. Bir tarafta Avrupanın Batı değerleri olarak dünyaya sunup, bazı durumlarda baskı aracı ya da koşul olarak kullandığı bir takım değerler bulunuyor; diğer tarafta Avrupanın anti-demokratik ya da cani rejimlerden elde edebileceği gerçek kazanımları bulunuyor. Diğer bir ifadeyle, her ne kadar Avrupanın seçimi belli olsa da, görünüm sanki idealizm ile realizm arasındaymış gibi bir hava oluştu. Realizmin en önemli özelliği, siyasetin ahlak ile bağlantısının tamamen kopmuş olmasıdır. İdealizmde olduğu gibi değerlere ve ilkelere her zaman bağlılık değil, şartlara göre değişebilen uygulamalar söz konusudur. Avrupa her zaman realist çerçevede hareket etmiştir. Türkiyenin üyeliği söz konusu olduğunda da aynı şekilde değerler, ilkeler, standartlar, müzakereler değil şartlar, çıkarlar, getiriler değerlendirilerek karar verilecektir.

About the author:

To cite this article: Deniz ALTINBAŞ. 2026. "LİBYA VE İRAN AVRUPASI" AVİM Center For Eurasian Studies (AVİM), Blog No.2011 / 9. March 02. Accessed June 10, 2026. <https://www.avim.org.tr/public/index.php/Blog/LIBYA-VE-DEGERLER-AVRUPASI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

 @avimorgtr

 <https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır